SAMARQAND VILOYATIDA TURIZM INFRATUZILMASINING HOLATI VA XALQARO STANDARTLARGA MOSLIGINI BAHOLASH YONDASHUVLARI

Esanov Samariddin Karimovich
Oriental Universiteti magistranti
https://doi.org/10.5281/zenodo.24388303

Annotatsiya. Mazkur tezisda Samarqand viloyatida turizm infratuzilmasining shakllanishi va rivojlanish holati hamda uni xalqaro standartlarga muvofiqligini baholashning zamonaviy ilmiy-metodologik yondashuvlari tahlil qilinadi. Tadqiqotda turizm infratuzilmasini faqat moddiy-texnik obyektlar yig'indisi sifatida emas, balki transport, joylashtirish, xizmat ko'rsatish, raqamli texnologiyalar, xavfsizlik, accessibility, ekologik barqarorlik va turist tajribasini o'zaro bog'lovchi kompleks tizim sifatida ko'rib chiqish zarurligi asoslanadi. Tahlil natijasida Samarqand sharoitida alohida bir metoddan ko'ra, xalqaro mezonlar, mahalliy sharoit, turist tajribasi va destinatsiyaning barqaror rivojlanishini birgalikda hisobga oluvchi kompleks yondashuv metodologik jihatdan maqsadga muvofiq ekani xulosalanadi.

Kalit so'zlar: turizm infratuzilmasi, Samarqand viloyati, xalqaro standartlar, destinatsiya, turizm raqobatbardoshligi, barqaror turizm, accessibility, xizmat sifati.

Kirish

Turizm zamonaviy hududiy iqtisodiyotning muhim tarkibiy qismlaridan biri bo'lib, uning rivojlanishi nafaqat tabiiy va madaniy resurslarning mavjudligi, balki ushbu resurslardan turistlar foydalanishi uchun yaratilgan infratuzilma va xizmatlar sifatiga ham bevosita bog'liq.[1] Turistik destinatsiyaning jozibadorligi tarixiy obidalar yoki tabiiy landshaftlarning mavjudligi bilangina belgilanmaydi. Turistning destinatsiyaga yetib borishi, joylashishi, ovqatlanishi, axborot olishi, xavfsiz harakatlanishi, turistik obyektlardan foydalanishi va umumiy sayohat tajribasi bir butun tizimni tashkil etadi.

Samarqand viloyati mazkur nuqtayi nazardan O'zbekistonning strategik turistik hududlaridan biridir. Samarqandning tarixiy shahri UNESCO tomonidan "Samarkand – Crossroad of Cultures"[2] nomi bilan Butunjahon merosi sifatida e'tirof etilgan. UNESCO ma'lumotlariga ko'ra, tarixiy Samarqand Markaziy Osiyoning ko'p asrlik siyosiy, madaniy va me'moriy rivojlanish bosqichlarini aks ettiruvchi noyob tarixiy shahar sifatida baholanadi.

So'nggi yillarda Samarqand viloyatida turizm infratuzilmasini rivojlantirish va hududning xalqaro turizm markazi sifatidagi mavqeini mustahkamlashga katta e'tibor qaratilmoqda. 2025-yilning dastlabki sakkiz oyida viloyatga 1,9 million xorijiy va 3,8 million mahalliy sayyoh tashrif buyurgani, turizm xizmatlari eksporti esa 427 million AQSh dollarini tashkil etgani rasmiy ma'lumotlarda qayd etilgan.[3] 2026-yilda esa viloyatdagi turizm infratuzilmasini modernizatsiya qilish, yangi turistik

[1] Crouch & Ritchie (1999): turizm raqobatbardoshligi va destinatsiya omillari.

[2] UNESCO World Heritage Centre: Samarkand – Crossroad of Cultures.

[3] Samarqand viloyati hokimligi (2025): turizm sohasining rivojlanish ko'rsatkichlari.

Mualliflik huquqi egasi tomonidan ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

yo'nalishlar va zamonaviy lokatsiyalarni rivojlantirish masalalari respublika darajasida muhokama qilingan.[4]

Turistlar oqimining bunday o'sishi infratuzilmaga qo'yiladigan talablarning ham ortib borishini anglatadi. Shu sababli "infratuzilma mavjudmi?" degan savolning o'zi yetarli emas. Zamonaviy tadqiqotlarda "infratuzilma xalqaro standartlarga qanchalik mos?", "u turist ehtiyojlarini qanchalik qondiradi?", "xizmatlar qanchalik sifatli va inklyuziv?", "rivojlanish madaniy meros va ekologik barqarorlik bilan qay darajada uyg'un?" kabi savollar tobora muhimlashmoqda.

Turizm infratuzilmasi keng tushuncha bo'lib, u transport, joylashtirish, umumiy ovqatlanish, axborot, kommunikatsiya, sanitariya, xavfsizlik, tibbiy xizmat, turistik obyektlardan foydalanish imkoniyati va boshqa xizmatlarni qamrab oladi. Samarqand singari tarixiy-madaniy destinatsiyada infratuzilmaning ushbu komponentlari bir-biridan mustaqil emas, balki yagona turist tajribasining tarkibiy qismlari sifatida namoyon bo'ladi.

Transport infratuzilmasi Samarqandning xalqaro turizm markazi sifatidagi mavqeini ta'minlovchi asosiy omillardan biridir. Aeroport, temir yo'l va avtomobil transportining mavjudligi turistlarning hududga kirib kelish imkoniyatini oshiradi.[5] Biroq zamonaviy baholashda transport obyektining mavjudligi bilan bir qatorda uning turistlar uchun qulayligi, hudud ichidagi transport aloqalari, turistik obyektlar o'rtasidagi bog'liqlik va axborot tizimlari ham hisobga olinishi lozim.

Joylashtirish vositalari ham turizm infratuzilmasining asosiy elementidir. Mehmonxonalar, oilaviy mehmon uylari, hostellar va boshqa joylashtirish vositalarining ko'payishi turistlar oqimini qabul qilish imkoniyatini kengaytiradi. Biroq infratuzilmaning miqdoriy kengayishi avtomatik ravishda xalqaro standartlarga moslikni anglatmaydi. Xizmat sifati, xodimlarning malakasi, sanitariya-gigiyena, xavfsizlik, raqamli bronlashtirish imkoniyatlari va turli toifadagi turistlar uchun qulayliklar ham birgalikda baholanishi kerak.

Samarqandning o'ziga xos jihati uning tarixiy-madaniy meros bilan chambarchas bog'langanligidir. UNESCO Samarqandning tarixiy markazidagi obyektlar va ularning urbanistik muhitini muhofaza qilish masalasiga alohida e'tibor qaratadi. 2025-yilgi Butunjahon merosi qo'mitasi qarorida Samarqandning turistik obyektlari va resurslarini yaxshilash bilan bir qatorda, meros obyektlari va ularning buffer zonalaridagi rivojlanish va konservatsiya loyihalarini ehtiyotkorlik bilan amalga oshirish zarurligi ta'kidlangan. Demak, Samarqand uchun turizm infratuzilmasini rivojlantirish masalasi oddiy "ko'proq obyekt qurish" tamoyiliga asoslanmasligi kerak. Yangi infratuzilma tarixiy muhit, madaniy merosning yaxlitligi, ekologik talablar va turistlarning qulayligi bilan muvofiqlashtirilishi zarur.

Turizm infratuzilmasini baholashning asosiy yondashuvlari

Indikat orli yondashuv turizm infratuzilmasining alohida komponentlarini oldindan belgilangan ko'rsatkichlar orqali baholashga asoslanadi. Bunda transport, joylashtirish, xizmatlar, xavfsizlik, ekologiya, raqamlashtirish va boshqa yo'nalishlar bo'yicha obyektiv yoki subyektiv ko'rsatkichlardan foydalanish mumkin. Mazkur yondashuvning asosiy afzalligi — murakkab infratuzilma tizimini tarkibiy qismlarga ajratib, uning qaysi yo'nalishlarida muammo mavjudligini aniqlash imkoniyatidir. Xalqaro turizm amaliyotida indikatorlarga asoslangan monitoring destinatsiyaning iqtisodiy, ijtimoiy va ekologik holatini kuzatishda keng qo'llanadi. UN Tourism'ning barqaror turizm monitoringi

[4] Samarqand viloyati hokimligi (2025): turizm xizmatlari eksporti bo'yicha ma'lumot.

[5] O'zbekiston Respublikasi Turizm qo'mitasi (2026): Samarqandda turizm infratuzilmasini modernizatsiya qilish masalalari.

Mualliflik huquqi egasi tomonidan ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

tizimida, masalan, mahalliy aholining turizmdan qoniqishi, iqtisodiy manfaatlar, bandlik, mavsumiylik, energiya, suv, oqova suvlar, chiqindilar va boshqaruv kabi yo'nalishlar kuzatiladi.[6]

Ekspert baholash yondashuvida turizm sohasi mutaxassislari, davlat boshqaruvi vakillari, destinatsiya menejerlari, tadqiqotchilar va biznes vakillarining professional fikrlaridan foydalaniladi. Ushbu yondashuv ayniqsa ma'lumot yetarli bo'lmagan hollarda foydalidir. Ekspertlar infratuzilmaning xalqaro standartlarga muvofiqligi, xizmat sifati, boshqaruv samaradorligi va rivojlanish istiqbollarini baholashi mumkin. Destinatsiya raqobatbardoshligini o'rgangan tadqiqotlarda ekspert baholash va AHP kabi metodlarning qo'llanilganligi ilmiy adabiyotlarda ko'rsatilgan.[7]

Turizm infratuzilmasining haqiqiy samaradorligini baholashda turistlarning fikri alohida ahamiyatga ega. Chunki infratuzilma yakuniy natijada turistning destinatsiyadagi tajribasini yaxshilash uchun xizmat qiladi. Mazkur yondashuvda turistlardan transport, mehmonxona, restoran, axborot, xavfsizlik, sanitariya, turistik obyektlarga kirish imkoniyati va boshqa xizmatlar bo'yicha fikr olinadi. Ushbu metod infratuzilmaning "mavjudligi" bilan uning "foydaliligi va qulayligi" o'rtasidagi farqni aniqlash imkonini beradi.

Turizmda infratuzilmaning fizik mavjudligi bilan bir qatorda xizmat ko'rsatish sifati ham muhim hisoblanadi. Shu sababli SERVQUAL kabi xizmat sifati konsepsiyalaridan foydalanish mumkin. Turizm xizmatlari bo'yicha adabiyotlar tahlili SERVQUAL modelining turizm, mehmondo'stlik va boshqa xizmat tarmoqlarida keng qo'llanganini ko'rsatadi. Ushbu yondashuv ishonchlilik, tezkor javob, ishonch, empatiya va moddiy jihatlar kabi xizmat sifati komponentlarini tahlil qilish imkonini beradi. Samarqand sharoitida bu yondashuv ayniqsa mehmonxonalar, restoranlar, gidlik xizmatlari va turistlarga xizmat ko'rsatish jarayonlarida foydali bo'lishi mumkin.[8]

Destinatsiya raqobatbardoshligi yondashuvi turizm infratuzilmasini alohida obyekt sifatida emas, destinatsiyaning umumiy raqobatbardoshligi tarkibidagi omil sifatida ko'radi. Crouch va Ritchie tomonidan ishlab chiqilgan konseptual yondashuvda destinatsiya raqobatbardoshligi resurslar, infratuzilma, accessibility, mehmondo'stlik, xizmat sifati, destinatsiyani boshqarish va boshqa omillarning o'zaro ta'siri bilan bog'lanadi. Bu yondashuv Samarqand uchun ayniqsa muhim, chunki shaharning xalqaro jozibadorligi faqat Registon, Shohi Zinda yoki Bibixonim kabi obyektlarning mavjudligiga bog'liq emas. Turist ushbu obyektlarga qanchalik oson yetib borishi, axborotni qanchalik tez olishi, xizmatlardan qanchalik qulay foydalanishi va destinatsiyani qanday umumiy tajriba sifatida qabul qilishi ham raqobatbardoshlikni belgilaydi.

Benchmarking yondashuvi Samarqandning turizm infratuzilmasini boshqa muvaffaqiyatli tarixiy yoki madaniy destinatsiyalar bilan taqqoslash imkonini beradi. Bunda o'xshash turistik shaharlarda transport, mehmonxona xizmatlari, turistik navigatsiya, raqamli xizmatlar, accessibility, ekologik boshqaruv va meros obyektlarini muhofaza qilish qanday tashkil etilgani o'rganiladi.

Samarqand viloyati uchun eng maqbul yondashuvlar

Yuqoridagi tahlil shuni ko'rsatadiki, Samarqand viloyati turizm infratuzilmasini baholash uchun bitta metodologiya yetarli emas. Masalan, indikatorli yondashuv infratuzilmaning obyektiv holatini ko'rsatishi mumkin, biroq turistning real tajribasini to'liq aks ettirmaydi. Turistlar qoniqishi esa foydalanuvchi nuqtayi nazarini ko'rsatadi, lekin madaniy merosni muhofaza qilish yoki ekologik

[6] UN Tourism (2022): barqaror turizm monitoringi yo'nalishlari.

[7] Crouch & Ritchie (1999): destinatsiya raqobatbardoshligini baholash yondashuvi.

[8] Ali & Fazili (2025): SERVQUAL modelining turizm, hospitality va destination managementdagi qo'llanilishi.

Mualliflik huquqi egasi tomonidan ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

barqarorlik kabi uzoq muddatli masalalarni to‘liq qamrab olmaydi. Shu sababli Samarqand uchun eng maqsadga muvofiq yo‘nalish — kompleks va ko‘p manbali baholash yondashuvi hisoblanadi. Bunda xalqaro standartlar asosiy referens nuqtasi sifatida olinib, mahalliy infratuzilmaning obyektiv holati, ekspertlarning professional bahosi, turistlarning qoniqishi, xizmat sifati, accessibility, raqamli xizmatlar va barqarorlik masalalari o‘zaro bog‘langan holda tahlil qilinishi mumkin. Bunday yondashuvning yana bir afzalligi shundaki, u “xalqaro standartga mos yoki mos emas” degan haddan tashqari soddalashtirilgan xulosadan qochish imkonini beradi. Chunki xalqaro standartlarning o‘zi ham ko‘pincha “bir xil fizik standart” emas, balki destinatsiyani boshqarish, xavfsizlik, barqarorlik, madaniy meros, accessibility va turist ehtiyojlarini hisobga olish tamoyillaridan iborat.

Muhokama. Turizm infratuzilmasini baholash metodologiyalarining rivojlanishi an’anaviy fizik infratuzilmani hisobga olishdan destinatsiyani yaxlit tizim sifatida ko‘rib chiqishga tomon siljimoqda. Ilgari asosiy e’tibor mehmonxonalar soni, transport tarmoqlari yoki turistik obyektlarning mavjudligiga qaratilgan bo‘lsa, zamonaviy yondashuvlarda turist tajribasi, xizmat sifati, ekologik barqarorlik, accessibility, raqamlashtirish va boshqaruv sifati ham muhim o‘rin egallaydi. Bu o‘zgarish Samarqand uchun ayniqsa muhim. Chunki Samarqand oddiy turistik shahar emas, balki jahon madaniy merosining muhim obyektlaridan biridir. Shuning uchun infratuzilmani modernizatsiya qilish jarayonida “turist uchun qulaylik” va “merosning yaxlitligini saqlash” bir-biriga qarama-qarshi maqsad sifatida emas, balki birgalikda boshqarilishi kerak bo‘lgan vazifalar sifatida ko‘rilishi lozim.

Samarqandning turizm salohiyati o‘sib borayotgan bir vaqtda hududda yangi turizm va servis obyektlarini rivojlantirish, tarixiy markazdagi ayrim ko‘chalarni piyodalar hududiga aylantirish va yangi turistik-rekreatsion yo‘nalishlarni kengaytirish kabi tashabbuslar ilgari surilmoqda. Bunday jarayonlarni baholashda faqat iqtisodiy natijalar emas, balki shahar muhitining sifati, transport yuklamasi, meros obyektlarining saqlanishi va mahalliy aholining manfaatlari ham hisobga olinishi kerak. Bundan tashqari, xalqaro standartlarni Samarqandga to‘g‘ridan-to‘g‘ri ko‘chirish ham metodologik jihatdan to‘g‘ri emas. Xalqaro standartlar universal tamoyillarni belgilashi mumkin, biroq ularni amalga oshirish mexanizmlari hududning tarixiy, iqtisodiy, geografik va institutsional sharoitiga moslashtirilishi zarur. Masalan, tarixiy obidaga zamonaviy accessibility elementlarini kiritishda oddiy yangi bino uchun qo‘llaniladigan texnik yechimdan foydalanish mumkin bo‘lmasligi mumkin.

Xulosa

Samarqand viloyatida turizm infratuzilmasining rivojlanishi hududning xalqaro turizm markazi sifatidagi mavqeini mustahkamlash uchun muhim shartlardan biridir. Biroq zamonaviy sharoitda infratuzilmaning miqdoriy jihatdan kengayishi uning xalqaro standartlarga avtomatik ravishda mosligini anglatmaydi. Infratuzilmaning sifati, turistlar uchun qulayligi, xizmat ko‘rsatish darajasi, xavfsizlik, accessibility, raqamli xizmatlar, ekologik barqarorlik va madaniy merosni muhofaza qilish kabi omillar ham birgalikda hisobga olinishi lozim.

Tahlil natijasida turizm infratuzilmasini baholashning indikatorli, ekspert, turistlar qoniqishi, xizmat sifati, destinatsiya raqobatbardoshligi, benchmarking, barqaror turizm, accessibility va raqamli baholash yondashuvlarining har biri muayyan afzalliklarga ega ekani aniqlandi. Shu bilan b irga, ularning hech biri Samarqand viloyatining murakkab turistik tizimini mustaqil ravishda to‘liq ifodalay olmaydi.

Samarqand uchun eng maqbul metodologik yo‘nalish — xalqaro standartlarni mahalliy sharoitga moslashtirgan holda, infratuzilmaning obyektiv holati bilan bir qatorda turist tajribasi, xizmat sifati,

Mualliflik huquqi egasi tomonidan ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

destinatsiya raqobatbardoshligi, accessibility, raqamli transformatsiya va barqaror rivojlanish tamoyillarini kompleks ravishda hisobga olishdir. Ayniqsa, Samarqandning UNESCO Butunjahon merosi maqomi infratuzilmani baholashda qo'shimcha mas'uliyatni yuzaga keltiradi. Turizmni rivojlantirish bilan tarixiy-madaniy merosning yaxlitligini saqlash o'rtasidagi muvozanat kelgusidagi baholashlarning markaziy mezonlaridan biri bo'lishi lozim.

Shunday qilib, Samarqand viloyatida turizm infratuzilmasining xalqaro standartlarga muvofiqligini baholash faqat obyektlarning mavjudligini aniqlash emas, balki ularning turistlar ehtiyojini qondirish, destinatsiyaning raqobatbardoshligini oshirish, barcha guruhlar uchun foydalanish imkoniyatini ta'minlash, ekologik va ijtimoiy barqarorlikni saqlash hamda madaniy merosni kelajak avlodlarga yetkazish imkoniyatini kompleks baholash jarayoni sifatida qaralishi kerak.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi Turizm qo'mitasi. (2026). Samarqandda turizm infratuzilmasini modernizatsiya qilish va hamkorlikni kuchaytirish masalalari muhokama qilindi.
2. Samarqand viloyati hokimligi. (2025). Samarqand viloyati turizm sohasining rivojlanish ko'rsatkichlari.
3. Crouch, G. I., & Ritchie, J. R. B. (1999). Tourism, competitiveness, and societal prosperity. Journal of Business Research, 44(3), 137–152. DOI: 10.1016/S0148-2963(97)00196-3.
4. Global Sustainable Tourism Council. (2022). GSTC Destination Criteria v2.0: Safety, security and access for all.
5. Glyptou, K. (2024). Operationalising tourism sustainability at the destination level: A systems thinking approach along the SDGs. Tourism Planning & Development, 21(1), 95–121. DOI: 10.1080/21568316.2022.2069150.
6. Jelinčić, D. A. (2026). Sustainable accessibility: A conceptual framework for sustainable destination development. Tourism and Hospitality, 7(10), 321. DOI: 10.3390/tourhosp7100321.
7. UN Tourism. (2022). INSTO framework: Operation and management rules.
8. UN Tourism. (n.d.). Best Tourism Villages: Areas of evaluation.
9. UNESCO World Heritage Centre. (n.d.). Samarkand – Crossroad of Cultures.
10. UNESCO World Heritage Committee. (2025). Decision 47 COM 7B.91: Samarkand – Crossroad of Cultures.
11. Ali, S., & Fazili, A. I. (2025). Application of the SERVQUAL model in the tourism industry across hospitality, travel, and destination management sectors. Global Journal of Business, Economics and Management: Current Issues, 15(1), 25–31. DOI: 10.18844/gjbem.v15i1.9725.

Mualliflik huquqi egasi tomonidan ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.